

із цим пов'язаний від'їзд певної частки грецького населення з міста у 1860-х рр. Залишилися, головним чином, представники тих грецьких родин, які спромоглися вивести свої підприємства на рівень поліфункціональних та транснаціональних компаній.

Характерною рисою життєдіяльності грецької громади було те, що греки, залишаючись вірними своїй національній мові й культурі, ставали здебільшого російськими підданими.

Таким чином, можна говорити про суттєвий внесок грецьких купців у торговельну та страхову справу Одеси. Варто підкреслити також досить сприятливу політику російського уряду щодо греків; великою мірою це визначалося тим, що вони були «єдиної віри» з православними підданими імперії.

Долматов І. В.

Національний університет «Одеська юридична академія», доцент кафедри історії держави і права, кандидат юридичних наук

ІНСТИТУТ СМЕРТНОЇ КАРИ ЗА ЛИТОВСЬКИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ТА КОЗАЦЬКИМ ЗВИЧАЄВИМ ПРАВОМ

Безперечним є той факт, що у всьому світі розширюється тенденція до скасування смертної кари. Смертну кару скасували, повністю виключивши її зі свого законодавства, 69 держав, і ще тридцять країн не передбачають застосування смертної кари за злочини, скоєні в мирний час, залишивши цей різновид покарання на випадок війни. У 23 країнах смертні вироки або не виносять-ся, або не виконуються вже понад 10 років. Таким чином – сьогодні не менше ніж 105 держав, а це більша половина всіх країн світу, відмовилися від застосування смертної кари.

Питання про еволюцію, перероблення та приживання тієї чи іншої кари до нового оточення насправді містить у собі багато цікавого для дослідження історії права. Чому, наприклад, установлювалась одна імпортована кара (та ж ревакація) і порівняно рідко застосовувались інші (зокрема колесування)? Доречні міркування, щодо деяких аспектів цієї проблеми, висловлював М. Грушевський. На його думку, нелюдські кари середньовічної системи настрашок були «противні українському й взагалі слов'янському праву й народній вдачі». О. Гурджій додає до цього «природну незлобність» українців до тих, хто скоїв злочин. «Коли останні щиро каялись за вчинене, – пише він, – то їх нерідко взагалі прощали». Звернення до історії цього виду покарання на території України цікаве в контексті сучасної дискусії з приводу використання смертної кари в сучасному кримінальному праві.

Руська Правда не знала інституту смертної кари, який вперше був законодавчо закріплений в 1398 році в Двінській статутній грамоті. У ст. 5 цього документа передбачається призначення смертної кари тільки в одному випадку за крадіжку, вчинену в третій раз.

Надалі кримінальне законодавство на українських землях в певній мірі йде по шляху візантійського законодавства в частині норм, що передбачають смертну кару. Польсько – литовське законодавство приділяло визначенню злочинів і покарань велику

увагу. Так, польські статuti Казимира Великого середини XIV ст. присвячували злочинам майже дві третини своїх статей. Визначне місце займали вони у Судебнику 1468 р. Казимира I, а також у всіх трьох статутах Великого князівства Литовського.

Кримінально-правові норми мали відкрито становий характер. Життя, майно, честь і особиста гідність представників панівних станів, перш за все шляхти, захищалися посиленними санкціями. У статутах Великого князівства Литовського для позначення покарання використовувалося декілька термінів: «кара», «страта» тощо. Мета покарання була різною: ізоляція злочинця, відшкодування потерпілому заподіяної йому шкоди за рахунок злочинця, поповнення державної скарбниці, заподіяння злочинцю шкоди. Проте головною метою при цьому було залякування, про що свідчить все більш зростаюча жорстокість і болючість покарання (особливо смертної кари), а також публічність його виконання. Найбільш тяжким покаранням була смертна кара, яка передбачалася за державні злочини, вбивство, розбій, наїзд та ін. Право розрізняло просту смертну кару (відрубання голови, повішення) і кваліфіковану, тобто особливо нестерпну (спалювання, четвертування, посаження на кіл, закопування живим у землю тощо). Тілесні покарання були болючими (биття ботагом, киями, різками) і калічицькими (відрубання руки, відрізання вуха, носа). Застосовувалися вони переважно до непривілейованих станів. Серед кримінальних злочинів найбільш тяжким вважалося вбивство козаком товариша, завдання побойв, неповага до начальства, насильство у Запоріжжі або християнських поселеннях (відібрання у товариша коня, худоби, майна), дезертирство, гайдамацтво (крадіжка коней,

худоби, іншого майна у мирних жителів), приведення у Січ жінок (окрім матері, сестри, дочки), пияцтво під час військового походу. Розгляд законодавства відповідної доби не можна обмежити рамками розгляду норм трьох відомих редакцій Литовського статуту 1529, 1566, 1588 років. Певну роль у формуванні кримінально-виконавчої системи і законодавства відіграли й інші джерела – Магдебурзьке право та «судові обрядки» Запорізької Січі. Найпоширенішим було повішення – просте і кваліфіковане, наприклад, повішення за ребро на гак було кваліфікованим способом страти. Давнім і широко вживаним видом смертної кари було втоплення. За литовським правом (Статут 1588 р.) у такий спосіб карали зокрема, за вбивство батька чи матері. Топили злодіїв і козаки. Для кримінально-виконавчої практики того часу звичайним було застосування кваліфікованих покарань, таких як посадження на палю, колесування, четвертування, спалення і закопування живцем. Подібне покарання було визначене і Литовським статутом 1588 р. за вбивство або поранення «зрадливим потаємним обычаем» шляхтича. (Музиченко П. П., Ковальова С. Г. Земський суд на українських землях Великого князівства Литовського, Вісник Одеського інституту внутрішніх справ 1999. – № 1. С. 23.

За звичаєм у Запорізькій Січі вироки виконувалися за межами населених пунктів (на шляхах). Звісно, за винятком тих, які передбачали участь у процесі покарання всього товариства. Зокрема це стосувалося забиття «киями». Злочинця прив'язували до стовпа на площі, ставили біля нього різні напої (горілку, мед, пиво), клали калачі і кілька оберемків «київ» (товстих дерев'яних прутів). Прив'язаного годували, поїли, а потім починали бити. Кожен хто проходив і щось випивав, мусив вдарити злодія, примовляючи: «оце тобі, сучий сину, щоб не крав і розбивав, бо ми всі за тебе куриєм платили», чи щось подібне. І так забивали аж до смерті.